

Översikter och meddelanden

Sakkunnigutlåtanden om professur i massmedieforskning

Till Samhällsvetenskapliga fakultetsnämnden vid Göteborgs universitet

Som sakkunnig (enligt kap. 19, § 32, första stycket, moment 3 i högskoleförordningen) vid bedömningen av de sökande till tjänsten som professor i massmedieforskning avger jag följande utlåtande:

Professurens ämnesområde

Ämnesområdet för professuren har angetts vara *massmediernas roll och villkor i samhället*. Dessutom sägs det att innehavaren skall verka för ett tvärvetenskapligt samarbete på massmedieforskningens område samt befärja informations- och journalistutbildningens forskningsanknytning.

Ämnesbeskrivningen av tvärvetenskapliga områden kan bli föremål för debatt men ämnesområdet är ganska klart angivet. Med massmedia avses i första hand dagspress, populär- och tidskriftspress, ljudradio och tv men även andra medier som innebär spridning av information till och inom grupper bör beaktas. Uttrycket "massmedias roll" hänvisar till massmedias effekter på och konsekvenser för samhället som helhet, samhällsstruktur och andra samhällsinstitutioner. Bland massmedias villkor kan man räkna upp ekonomiska, strukturella (befolkningens storlek och sammansättning), politiska, legala och värderingsmässiga (rådande värderingar och sociala normer) förutsättningar men det är naturligt att också beakta massmedias effekter på mottagarna som en del av dessa villkor. Här föreligger också en viktig avgränsning. Det finns en stor mängd kommunikationsforskning, som behandlar olika slag av mottagareffekter men som inte direkt representerar massmedieforskning. Den forskning som utgör en direkt merit för professuren skall rimligtvis på något sätt vara anknuten till massmedia.

Tillägsbestämmelsen om att innehavaren av tjänsten skall verka för ett tvärvetenskapligt samarbete samt befärja informations- och journalistutbildningens forsk-

ningsanknytning förefaller viktig. Den innebär att innehavaren av tjänsten inte får vara alltför begränsad i sitt ämnesval. Framför allt är det viktigt att innehavaren visat sig vara intresserad och medveten om teoretiska och metodologiska frågeställningar på ett sätt som tyder på en allmän förmåga att föra vetenskapligt relevanta diskussioner på massmedieforskningens omfattande område.

I det följande behandlas de sökande i bokstavsordning.

Karl Erik Gustafsson

Docent Karl Erik Gustafsson (född 1938) har skött olika slag av akademiska lärartjänster i företagsekonomi, han har haft viktiga uppdrag för belysning av pressens ekonomiska villkor inom statliga utredningar och kommittéer och han fungerar som skiljeman i Stiftelsen för mediaforskning och mediaundersökningar.

Docent Gustafssons vetenskapliga produktion innefattar huvudsakligen utredningar av dagspressens ekonomiska villkor, analyser av marknadsförings- och beslutsproblem vid t ex annonsering och reklam, studier av mediepolitiska beslutsproblem och under den senaste tiden också analyser av informationsinnehållet i teledata ur konsumentens synpunkt.

Gustafssons viktigaste och självständigaste bidrag rör dagspressmarknadens mekanismer. En betydelsefull uppsats är *The Circulation Spiral and the Principle of Household Coverage* (The Scandinavian Economic History Review 1978, 14 s.) där författaren kritiserar upplagaspiralmodellen och i stället betonar betydelsen av hushållstäckningen.

Gustafssons främsta insats är att han har utvecklat metoder för att mäta konkurrensgraden inom dagspressen och uppskatta massmediekoncentrationens effekter. Resultaten har bl a rapporterats i *Pressstödet och tidningskonkurrensen* (1974, rapport till 1972 års pressutredning, 190 s.) och i *Dagspressens struktur och ekonomi* (1979, forskningsrapport för dagspresskommittén, 181 s). Gustafssons bidrag kan kanske bäst sammanfattas så att han utvecklat modeller för det svenska presstö-

det med hänvisning till bestämda samhälls- och marknadspolitiska målsättningar. Hans insats har utan tvivel varit av stort praktiskt och samhällspolitiskt intresse.

Ur vetenskaplig synpunkt är det problematiskt att Gustafsson i mycket liten utsträckning berör allmänna teoretiska och metodologiska problem när han utför sina analyser. Man kan förstås säga att det ligger i sakens natur att undvika teoretiska och allmänt metodologiska problem i rapporter som utgör bilagor till statliga utredningar. Gustafssons bidrag är kompetent utförda redogörelser baserade på tillgängliga källor och förhållandevis enkla data. Bristen på problematisering och teoretiska resonemang gör det tveksamt om Gustafsson har möjligheter att i någon högre grad initiera och inspirera tvärvetenskaplig forskning på området.

Det är möjligt att Gustafsson är en metodologiskt och teoretiskt medveten forskare men bevisen för detta saknas i hans produktion. Vetenskapliga bidrag av betydelse brukar innehålla någonting av generell betydelse utanför den omedelbara, vanligen snävt avgränsade forskningsuppgiften. Gustafsson har åtminstone inte gjort sig mödan att explicit analysera grundläggande metodologiska antaganden och teoretiskt viktiga konsekvenser.

Som sammanfattning kan man säga att Gustafsson inom massmedieforskningen gjort utredningar av praktisk betydelse men att han med hänsyn till kraven för en professur i massmedieforskning varit mycket begränsad i sitt sätt att ställa och behandla problem. Han har inte i sin produktion visat en sådan teoretisk och metodologisk medvetenhet att man kan vara säker på att han kan befrämja och leda tvärvetenskaplig forskning på området.

Stig Hadenius

Docent Stig Hadenius (född 1931) har varit docent i både historia och statskunskap, han har handhaft vikariat som professor och biträdande professor, han har varit sekreterare i 1972 års pressutredning samt arbetat som chefredaktör på Västgöta-Demokraten sedan 1980. Han har en rik både pedagogisk och praktisk erfarenhet på massmedieområdet.

Som forskare började Hadenius som politisk historiker men redan som historiker intresserade han sig för pressen både som källa och studieobjekt. En dominerande del av docent Hadenius produktion faller inom massmedieforskningens område. Han började som presshistoriker men har senare närmast varit statsvetare med massmedia som specialitet. Hadenius vetenskapligt viktigaste bidrag är hans böcker om den socialdemokratiska pressen (1968, 1970), hans bok *Nyheter från TT* (1975, 285 s.) och hans undersökning av *Aftonbladet, Medelvenssons tidning* (1980, 115 s.). Tillsammans med Lennart Weibull har han skrivit en utmärkt och informa-

tiv lärobok *Massmedier* (senaste upplagan 1980, 440 s.).

Som forskare är Hadenius vederhäftig och kunnig. Hans produktion ligger inte bara helt klart inom massmedieforskningens område utan har också en ganska stor bredd i sin massmedieforskning. Han har sysslat med presshistoria och innehållsanalys och har förmåga att beskriva massmedias roll och villkor i samhället. Han är beskrivande och utredande till sin forskartyp. De teoretiska resonemangen saknas inte men de består snarare i att Hadenius gör saker klara för sig själv, ofta med goda pedagogiska effekter, än i att han producerar nya och överraskande resultat. Hadenius har alltså som massmedieforskare både kompetens och bredd. Problemet ligger snarare i avsaknaden av verkligt betydande, nyskapande bidrag. Under alla omständigheter är docent Hadenius kompetent för professuren i massmedieforskning

Kjell Nowak

Docent Kjell Nowak (född 1934) är föreståndare för Centrum för masskommunikationsforskning vid Stockholms universitet sedan 1980. Han har undervisningserfarenhet men huvudsakligen har han haft forskningsuppdrag och varit anknuten till forskningsinstitutioner. Han har den mest omfattande produktionen bland de sökande.

Det är med berättigande Nowak beskriver sin forskningsinriktning som tvåsidig. Dels har han utfört empiriska och kommunikationsteoretiska studier i ett individperspektiv, dels har han inriktat sig på forskningsstrategiska och metateoretiska frågor inom kommunikationsforskningen. Det finns en stor bredd i Nowaks forskningsinsats men samtidigt är inriktningen i hans produktion i en viss utsträckning diskutabel med hänsyn till definitionen av ämnesområdet. Hans största studier berör kommunikationsprocessens individuella effekter. Detta omdöme gäller t ex läroboken *Kommunikation och påverkan* (skriven tillsammans med Karl-Erik Wärneryd, sjunde upplagan 1979, 151 s) och doktorsavhandlingen *The Psychological Study of Masscommunication Effects. On the Validity of Laboratory Experiments and an Attempt to Improve Ecological Validity* (1972, 165 s + bilagor). Samtidigt kan man inte påstå att Nowak någonsin helt negligerar massmedia. Han studerar kommunikationens individuella effekter men en del av denna kommunikation förmedlas av massmedia. Man kan dock säga att Nowak i sina tidigare studier snarare studerar masskommunikation än massmedia. Bedömningen av Nowak är mycket beroende av hur starkt man kräver en direkt inriktning på massmedia.

I sin senare produktion koncentrerar sig dock Nowak alltmer på massmedia. Han analyserar t ex valet av massmedia, nya former för telekommunikation och

sambandet mellan politiska resurser och förmågan att mottaga ny information. I alla dessa studier visar Nowak både en påfallande kunskapsrikedom och en stor metodologisk medvetenhet. Bland de sökande förefaller Nowak att ha den bästa överblicken över hela masskommunikationsforskningens område.

Nowaks metodologiska medvetenhet framgår också därav att han bland de sökande skrivit de bästa översiktterna av masskommunikationsforskningen (bland de sökande har också Hadenius och Rosengren skrivit dylika översikter). Han är den metateoretiskt mest medvetna av de sökande och har utan tvivel stora förutsättningar att bedriva och befrämja tvärvetenskaplig forskning.

Samtidigt är den metateoretiska medvetenheten hos Nowak inte utan sina negativa konsekvenser. Han är på något sätt alltför eklektisk och i många av hans skrifter rör och hopar han fram och tillbaka. Hans studier saknar stundom specifika resultat. Han är kanske så upptagen av att vara metateoretisk att de specifika empiriska sammanhangen kommer att spela en mindre roll. I vilket fall som helst är det rimligt att betrakta Nowak som kompetent för professuren.

Karl Erik Rosengren

Docent Karl Erik Rosengren (född 1932) är docent och universitetslektor vid Sociologiska institutionen i Lund. För närvarande innehar han vid Humanistisk-Samhällsvetenskapliga forskningsrådet en forskartjänst med särskild inriktning på kommunikationssociologi. Han har en omfattande erfarenhet och kompetens både som akademisk lärare och forskningsadministratör. Han har också en stor mängd internationella kontakter ådagalagd både genom sina otaliga i utlandet publicerade bidrag och sin verksamhet som redaktör i internationella tidskrifter. Han har initierat och lett stora forskningsprojekt. Mer än någon annan av de sökande har Rosengren visat att han är framgångsrik i att initiera, planera och leda forskning.

Rosengren började som litteraturhistoriker och utgav år 1965 en bok om Victoria Benedictsson. Hans doktorsavhandling *Sociological Aspects of the Literary System* (1968, 216 s) bygger på en kvantitativ analys av recensioner av skönlitterära verk. Efter detta och i synnerhet under 1970-talet har han åstadkommit en både kvantitativt och kvalitativt betydande produktion inom massmedieforskningens område. Han har skrivit både enskilda viktiga uppsatser och lett stora viktiga projekt. Till de sistnämnda hör forskningsprogrammen "Kulturindikatorer, Svensk symbolmiljö 1945-75" och den s k media-panel-undersökningen om den individuella konsumtionen av massmedias innehåll.

Rosengrens produktion är inte helt oproblematisk ur bedömningsynpunkt. Han har gett betydande, teoretiskt

viktiga bidrag men det finns i hans produktion också arbeten som är på något sätt formalistiska och som trots goda ansatser ger ringa information. Det beror eventuellt på att Rosengren lägger stor vikt vid systematisk och kvantitativ metodik, som genomförs med envetenhet och en viss styvhet. Både hans doktorsavhandling och den stora studien av svensk symbolmiljö – programmet innehåller enstaka av andra författare skrivna mycket intressanta bidrag – är förvånansvärt tråkiga och torftiga i all synnerhet med beaktande av hur potentiellt stimulerande dessa ämnesområden kunde vara. Å andra sidan har Rosengren också skrivit rentav lysande uppsatser, där nya distinktioner och intressanta teoretiska diskussioner presenteras. Sådana är t ex *International News. Intra and Extra Media Data* (1970), *Uses and Gratification: A Paradigm Outlined* (1974) och *Mass Media Consumption as a Functional Alternative* (tillsammans med Sven Windahl 1972). Det måste dessutom tilläggas att Rosengrens insistens på systematisk metodik också bär frukter. Många av Rosengrens uppsatser är metodologiska i den meningen att han påvisar hur försummelsen att nyansera eller att utarbeta distinktioner leder till oriktiga resultat. Ett gott exempel på den metodiska envishetens triumf är hans *The Barsebäck 'Panic': A Radio Programme as a Negative Summary Event* (1975; på svenska finns en längre skrift *Katastrofen i Barsebäck*, 1974).

Trots att Rosengren ibland alltför mycket låter sig styras av metodiken är han den av de sökande som presenterat de mest originella bidragen. Han har också en stor bredd i sin kunskapsarsenal. Han har i sina arbeten berört t ex grafteori, välfärdsmätning, grundläggande sociologisk metodik, antropologisk religionsforskning o s v. Då han också varit en framgångsrik handledare, initiativtagare och forskningsledare inom massmediaforskningen råder det inga tvivel om att han är synnerligen kompetent för en professur i massmediaforskning.

Sammanfattning och rangordning

Alla fyra sökande har en omfattande produktion på masskommunikationsforskningens område. Karl-Erik Gustafssons produktion är dock mera begränsad än de övrigas både ifråga om bredd och metodisk medvetenhet. Hans möjligheter att stimulera och befrämja tvärvetenskaplig forskning är osäker. Hans kompetens för professuren måste betraktas såsom lägre än de övriga sökandes.

Den inbördes rangordningen av de tre övriga sökande beror delvis på hur man bedömer Kjell Nowaks produktion i förhållande till ämnesrådets avgränsning. Han har skrivit många bidrag som snarare behandlar kommunikationens individuella effekter än massmedia. Samti-

digt förefaller Kjell Nowak att vara den mest metateoretiskt och kanske också metodologiskt medvetna. En nästan naturlig fallenhet för att arbeta tvärvetenskapligt finns inbyggd i hans inställning och sätt att närma sig massmediaproblematiken.

Trots att bedömningen av Nowak är behäftad med en viss osäkerhet anser jag mig kunna föreslå en tydlig och säker rangordning. Karl Erik Rosengren har enligt min uppfattning presenterat de mest nyskapande bidragen och han har också visat sig vara en framgångsrik forskningsledare och aktiv initiativtagare till stort upplagd forskning. Jag placerar Rosengren utan tvekan på första plats. Kjell Nowak placerar jag på andra plats på grund av hans goda överblick av massmedieforskningen, hans receptivitet för tvärvetenskapliga frågeställningar och hans starka metodologiska medvetenhet. De böcker och skrifter som behandlar påverkan i allmänhet är inte heller någonsin helt utan relationer till massmedieforskning. Massmedia är alltid en av källorna till den individuella påverkan Nowak analyserar. Stig Hadenius kommer enligt denna bedömning på tredje plats. Han är en kunnig, produktiv och kunskapsrik forskare men ifråga om teoretisk och metodisk slagkraft och påhittighet kan han enligt min mening dock inte mäta sig med Rosengren och Nowak. Min rangordning är alltså följande:

1. Karl Erik Rosengren
2. Kjell Nowak
3. Stig Hadenius

Helsingfors den 25 januari 1982

Erik Allardt
Professor

Indstilling fra Otto Ottesen vedr. besættelse af professorat i "massmedieforskning" ved Göteborgs Universitet

Ifølge "ledigkungsörelsen" af 17/2-1981 er professoratet opslået i "massmedieforskning". Emneområdet er "massmediernas roll och villkor i samhället". Indehaveren av stillingen skal "verka för ett tvärvetenskapligt samarbete på massmedieforskningens område samt befrämja informations- och journalistutbildningens forskningsanknytning". Kriterierna, som bør lægges til grund ved bedømmelsen af ansøgerne, er angivet i Högskoleförordningen, kap. 19, § 13, de to første afsnit. Det drejer sig om

- egen forskning
- erfaringer med planlægning og ledelse af forskning
- pædagogiske kvalifikationer m h t vejledning af andre forskere, videnskabelig undervisning og udarbejdelse af læremateriel.

- andre kvalifikationer af betydning for stillingen.

Emneområdet "massmediernes rolle og vilkår" bør tolkes således, at det omfatter studier af såvel aspekter ved media og som sendere, som deres indhold og effekter på modtagerne i samfundet. "Vilkår" kan omfatte såvel økonomiske betingelser, som f. eks. uddannelsesmæssige, politiske og/eller legale forudsætninger for medias fremvækst og rolle. Massekommunikationsforskning vedr. aspekter ved sendere, mediaindhold/budskabsudformning, modtagere og effekter bør betragtes som relevant, uanset om hypoteserne/modellerne eller de empiriske studier er knyttet til bestemte media eller ikke. Men forskning med direkte mediatilknytning bør betragtes som mest central i forhold til emneområdet.

Med komitéudredninger menes i det følgende arbejder, hvor ansøgeren har fungeret som sekretær og/eller sagkyndig i en komité, et udvalg el. lign., hvis medlemmer i fællesskab står ansvarlige for indholdet.

Ansøgerne til professoratet er:

- docent Karl Erik Gustafsson
- docent Stig Hadenius
- docent Kjell Nowak
- docent Karl Erik Rosengren.

I det følgende vil hver af ansøgerne blive karakteriseret på grundlag af de relevante kriterier, hvorefter der vil blive foretaget en rangering af de tre af ansøgerne, der i første række bør komme i betragtning.

Karl Erik Gustafsson har økonomeksamen fra 1963, er lic. ekon. fra 1970 og er docent fra 1975. Han har vedlagt en produktion på 39 skrifter. Produktionen kan deles i tre kategorier. En del omfatter forskning med klar relevans i forhold til stillingens emneområde. En anden og ikke uvæsentlig del omhandler reklame (set fra annoncør-/reklamebureauaside) og markedsføring/markedsføringssystemer og falder klart uden for emneområdet (1-5, 7, 18, 19, 21, 32-34, 35-37). En anden del udgøres af komitéudredninger (13, 16) og andre skrifter, som ikke kan siges at have forskningskarakter, f. eks. oversigterne over den svenske pressepolitik (24, 26, 29), forskningen omkring samme (25, 28) og ekspertudtalelser (20).

Den del af Gustafssons produktion, som især er relevant for bedømmelsen af hans egen forskning, udgøres af skrifterne 9-12, 14, 15, 17 og 39. Problemstillingerne heri er koncentreret omkring dagspressens markeds- og konkurrenceforhold, økonomi og struktur, - d v s omkring dagspressens vilkår. I focus for Gustafssons interesse er grundlaget for og konsekvenserne af den svenske pressestøtte. Han arbejder nu også med et projekt omkring organisationstidsskrifternes vilkår (38).

Gustafssons relevante videnskabelige produktion må vurderes som relativt begrænset og emnemæssigt ret

snæver. Der er en relativt høj grad af overlapning i produktionen. Forskningen er i hovedsagen anvendelseorienteret og empirisk betonet, rettet mot at belyse konkrete problemstillinger ved hjælp af tilgængelige interne og eksterne data (10, 11, 15 og 17) og interviewundersøgelser (9). Et teoretisk set vigtigt bidrag til nytænkning omkring beregningsgrundlaget for pressestøtte ligger dog i diskussionen af "oplagsspiralen" contra "dækningsprincippet" (se især 12) og af dagspressebegrebet (17). Produktionen bærer ikke præg av tværvidenskabelig orientering.

Gennem vel 16 års virke som lærer på højskole-/universitetsniveau har Gustafsson solide pædagogiske erfaringer, også når det gælder videnskabelig undervisning og vejledning på dr. - niveau. Han har en forholdsvis begrænset erfaring med ledelse af forskningsprojekter, men til gengæld solid erfaring som ekspert og sekretær i utredningssammenhæng (13, 16). Gustafsson har også nogen erfaring som opponert og sagkyndig i forbindelse med besættelse af især universitetslektorater:

Stig Hadenius har "filosofie ämbudsexamen" fra 1957, er fil. lic. (historie 1960, statskundskab 1965), fil. dr. (historie 1964) og docent (historie 1964, statskundskab 1965). De 28 vedlagte skrifter* omfatter foruden relevante videnskabelige arbejder en del materiale, som ikke kan betragtes som relevant ved bedømmelsen av ansøgerens egen forskning inden for emneområdet. Dette gælder for det første rent historiske skrifter (1, 2, 2a, 4, 5, 6, 11). For det andet skrifter inden for emneområder med karakter af komitéudredninger (17, 18), ekspertudtalelser (20, 21, 22, 24, 25), debatstof (14), rapporter (26, 15) og sammenfatninger/lærebøger (19, 23, 28).

Hadenius' emnerrelevante forskning favner både massemedias vilkår og rolle. Hans arbejder berører såvel sender - som indholds - og modtagerforhold. Hans væsentligste indsats må siges at være studierne af den socialdemokratiske presses framvækst, udvikling og indhold (sammen med Weibull og Seveborg) (7, 8, 9, 12). Men også studiet af TT's nyhedsformidling og betydning for dagspressens indhold må anses som et interessant bidrag til mediaforskningen (10). Det samme gælder forsøget på att anlægge et udviklingsperspektiv på dagspresse- (massemedia) systemet og dets samspil med det politiske system (sammen med Høyer og Weibull) (16). Yderligere relevante arbejder er (3) om opinion og opinionsdannelse som historiske forskningsobjekter, (13) om pressens dækning af debatten i rigsdagen og (27) om Aftonbladets historie.

* Hadenius har ikke selv nummereret sine skrifter. En nummereret fortegnelse vedlægges.

Hadenius' videnskabelige produktion, som i høj grad bygger på et samarbejde med andre, må betegnes som moderat og i nogen grad overlappende hvad angår studierne af den socialdemokratiske presse. Emnemæssig favner den relativt vidt. Studierne af den socialdemokratiske presse omfatter såvel økonomiske og politiske vilkår som sender-, markeds- og modtagerforhold og indhold. Forskningen har i høj grad sit udspring i konkrete problemer og er i hovedsagen empirisk orienteret. Hadenius kombinerer på en fortjenstfuld måde historisk metode med samfundsvidenskabelig metode, ikke mindst med indholdsanalyse (3, 7, 8, 9, 10). Som klare teoretiske bidrag må imidlertid regnes arbejder om mediasystemets udvikling i (16) og analyseskemaerne for "socialdemokratisk tidningsgrunddande" i (7) og for partiers pressepolitik i (9). Det forsøg på at hæve forklaringerne på en partipresses fremvækst og udvikling op på et højere generaliseringsniveau, som afspejles i disse referencerammer, bør også bemærkes.

Hadenius har solid mangeårig pædagogisk erfaring som lærer på højskole-/universitetsniveau. Specielt bør nævnes flere års tjeneste som timelærer på Journalisthögskolan med ansvar for faget informationsteknik. Han har i nogen grad også arbejdet med forskervejledning på dr. - niveau. Sammen med Weibull har han skrevet den meget anvendte lærebog (28). Han har haft tre dr. - oppositioner.

Hadenius har uden tvivel en dyb indsigt i medias rolle og vilkår. I tillæg til hans forskning og pædagogiske virksomhed bør nævnes bl a hans praktiske erfaring i dagspressen (senest som chefredaktør), hans erfaring som udredningssekretær (17, 18) og ekspert og rapportør i forskellige forbindelser (vedr. massemediaforskning (21, 22), vedr. mediapolitik (14, 20), vedr. massemedier og den tredje verden (25, 26) og vedr. samfundsinformation (24).)

Kjell Nowak har økonomeksamen fra 1961, er ekon. lic. (1967), ekon. dr. (1972) og docent (1972). Han har vedlagt 39 skrifter. Irrelevante er for bedømmelsen af egen forskning tre lærebøger (IV:4, V:3 (m. Wärneryd) og V:16 (oversættelse of Wiio)), en anmeldelse (V:14), nogle populære artikler (VI:2, VI:5, VI:3), en massekommunikationsbibliografi (IV:1), en studie af "massemedia och företagen" (IV:7), hvor Nowak har fungeret som forskningsvejleder, nogle undersøgelser vedr. studiecirkler (IV:14, IV:15), to diskussionsoplæg (V:9), et kongresreferat (V:12) og 2 skrifter der vedrører kommunikation på kontor (V:28) og kommunikationsmønstret inden for et tværvidenskabeligt område (IV:18 m/ Holmlöv).

Nowaks forskning spænder vidt. På den ene side har han en ret omfattende empirisk produktion. Centralt i

denne står en række eksperimentelle afprøvninger af socialpsykologiske hypoteser vedr kommunikationseffekter og forskellige karakteristika vedr sender, indhold og modtager, f. eks. vedr skræmselspropaganda og attitudeændringer (IV:2, IV:3, IV:10 m/ Stolt), resistens mod overtalelse (IV:6), modtageres bedømmelse af TV-programmer (IV:8) og determinanter for TV-konsumption (IV:11 m/Nowak). Dr. - afhandlingen fra 1972 behandler validiteten af "laboratory experiments" i kommunikationsforskningen (IV:9). Nowak har også arbejdet indholdsanalytisk med reklamen som kulturindikator inden for rammen af det såkaldte CISSS-projektet (m/ Andrén: IV:16, IV:17, IV:19) og beskrevet, hvorledes TV-mediet kunne trækkes ind i dette projekt (V:29, projektbeskrivelse). Han har desuden inden for området "samfundskommunikation" formuleret et projekt vedr informationsspredning og informationsbehov, hvor faktiske hændelser, mediaindhold, sender- og modtageropfattelser relateres til hinanden (V:11 m/ Holmlöv).

På den anden side har han en mere teoretisk betonet produktion. I (V:8) diskuteres modeller for massekommunikation i forskningsstrategisk sammenhæng. Forskningsstrategi drøftes også i (V:20). Ud fra en interesse for samfundskommunikationsproblematikken behandles i (V:18) og (V:19) henholdsvis "information gaps/communication potentials" og "communication inequality", i (V:22, kap. 4 m/ Thunberg, Rosengren, Sigurd) den "øjämlika" kommunikationen /de underprivilegerede/ "samverkansspiralen", og i (V:21) udvikles en tankemodell for kundskabsudvidelse via alternative media. Endvidere drøftes i (V:4) mediaproblemet i samfundskommunikationen og i (V:5 og V:7) information, kommunikation og demokrati. (V:25) og (V:26) er korte oversigter over henholdsvis kommunikationseffektmodeller og teorier om langsigtede massekommunikationseffekter. (V:10) diskuterer indoktrineringsbegrebet. Og det må ikke glemmes, at der også i de empiriske arbejder ligger teoretiske bidrag, f. eks. i form af udviklingen af ligevægtsmodellen i (IV:2), (IV:3) og (IV:10).

Nowak har en stor videnskabelig produktion, som demonstrerer hans evne til at arbejde såvel alene som sammen med andre. Emnemæssigt spænder den over mange forskellige problemstillinger inden for massekommunikationsområdet. Den er i hovedsagen koncentreret om effekter på modtagersiden. Udgangspunktet er i høj grad socialpsykologiske hypoteser og i de senere år i stigende grad problemer, som engagerer ham på samfundsplan. Nowak er en meget kompetent empirisk forsker med en solid teoretisk forankring. Især de eksperimentelle studier er af høj kvalitet.

Om Nowaks teoretisk betonedede forskning kan det siges, at han ofte ikke driver begrebs- og teori-modeludviklingen særlig "dybt". En del af den har mere karakter

af at være problematiserende, strukturerende, skitserende (V:19, V:5, V:7), diskuterende (f. eks. V:10, V:20) og/eller refererende (V:25, V:26). Men fremhæves kan arbejdet med kommunikationsmodeller i (V:8), med "information gaps" i (V:18), med indoktrineringsbegrebet i (V:10), med kundskabsudvidelse og alternative media i (V:21) og omkring "samverkansspiralen" i (V:22). Nowak har været en af pionerne i svensk massekommunikationsforskning. Hans produktion vidner om en åbenhed, forskningsstrategisk bevidsthed og tværfaglig orientering, som har betydet en stadig udvikling henimod nye problemstillinger og metoder og måske en højere grad af teoretisk orientering.

Nowaks pædagogiske kvalifikationer er uomtvistelige. Han har undervist på højskole-/universitetsniveau i lige ved 20 år, har bred erfaring med videnskabelig undervisning, herunder vejledning af dr. - studerende (f. eks. IV:7). Det samme gælder oppositioner og bedømmelsearbejde (bl a 5 dr. - oppositioner). (IV:4) og (V:3) er meget anvendte lærebøger. Nowak har også gjort et omfattende arbejde som sekretær, sagkyndig og komitémedlem i forbindelse med planlægning og gennemførelse af en række forskningsprojekter.

Karl Erik Rosengren er fil. mag. fra 1965, fil. lic. (1961), fil. dr. (1968) og docent i sociologi (1968). Han har vedlagt sin ansøgning 53 skrifter. En del af disse må betragtes som irrelevante for bedømmelsen af Rosengrens egen forskning inden for det aktuelle emneområde. Det drejer sig om en del litteraturhistoriske/rene sociologiske arbejder (23, 24, 29, 38, 39, 53), en række boganmeldelser (48, 54, 55, 62, 65, 66, 67), nogle avis-/tidsskriftartikler (75) og en lærebog i opinionsdannelse (27).

Rosengrens forskning spænder over en række problemområder. En af hans hovedinteresser har været "samspillet" mellem mediaindhold og visse sociologiske samfundsfænomener. Denne har affødt hans tidlige litteratur-sociologiske arbejder, hvor han ved hjælp af indholdet i dagspressens litteratur - og filmanmeldelser forsøger at beskrive visse aspekter ved det litterære miljø (25, 26, 28, 36), og hans seneste og igangværende kulturindikatorprojekt (CISSS), hvor senderværdier, modtagerværdier og værdier i mediaindhold og visse sociale strukturer (69, 70 m/ Carlsson og Dahlberg, 73, 74, 76, 78) relateres til hinanden. Et andet område er formidlingen af internationale nyheder (30, 43 m/ Rikardson, 7 (red.)), hvor han især har udforsket betydningen af at arbejde med såvel ekstra som intra media data (31, 34, 42 m/ Kindblom-Persson og Nord, 44, 50, 57, 60, 61). I studier af spredningen af nyheder har Rosengren kombineret indholdsanalyse og interviewundersøgelser (modtagerstudier) (33, 35, 40, 47 m/ Arvidson og Sturesson).

Sammen med Windahl har Rosengren foretaget teoretiske og empiriske studier af media ud fra et funktions-

/uses-and-qualification paradigma (m/ Windahl: 37, 56, 59, 77, 45) og af professionaliseringen af svenske journalister (m/ Windahl 58, 63, 68). Yderligere bør nævnes han arbejde med samfundskommunikation, hvor han især har interesseret sig for problematikken i relation til underprivilegerede grupper i samfundet (52 m/ Nowak og Sigurd, 64 m/ bl a Nowak: "Samverkanspiralen"). Han har også redigeret en artikelsamling vedr skandinavisk indholdsanalyse (72). En række artikler er blevet publiceret i udenlandske tidsskrifter.

Rosengrens videnskabelige produktion er omfattende. Størsteparten af den er klart mediarelateret og berører såvel sender-, som indholds- og modtageraspekter. Rosengren har givet interessante bidrag til mediaforskningen både teoretisk og empirisk. Hans forskning er i høj grad præget af nogle teoretiske ideer, som han har forfulgt og forfølger med stor kraft, især ideen om, at mediaindhold kan indikere samfundsforhold (studierne af det litterære milieu/CISSS og oplægget til dets videreudvikling: Mediakult), intra/ekstra/mediadata-ideen i forbindelse med nyhedsformidling og tanken om media-konsumtion som et funktionelt alternativ (bl a 37, 45, 56 og det pågående projekt "Mediapanel" (77)). Rosengren driver sine hypoteser og sin empirik hårdt, og man kan undres over, at hans oprindelige uddannelse i litteraturvidenskab ikke har sat mere spor i hans approach. Projekterne omkring det litterære miljø (bl a 26, 36) og CISSS-projektet kan diskuteres, især hvad angår relationen mellem teori og empirik. Alligevel er der ingen tvivl om, at der er tale om en forsker af format, som behersker såvel teoribygning som empirisk metode, især indholdsanalyse og surveyundersøgelser.

Af stor vigtighed er påvisningen af betydningen af at kombinere ekstra og intra media data i analyser af nyhedsformidling (se især 31, 44, 57.) Nævnes skal også den model/typologi vedr tilfredsstillelsesmuligheder, som udvikles i forbindelse med arbejdet med massemediaforbrug som funktionelt alternativ (se især 37, 59) samt hypoteserne omkring journalisters professionalisme (især 63).

Rosengren må betegnes som en meget initiativrig forsker med stor erfaring i planlægning og ledelse af forskningsprojekter. (CISSS/ Mediakult 78, Mediapanel 77). Han har solide pædagogiske erfaringer fra 17 års virke ved universitetet, inklusive vejledning av andre forskere, anden videnskabelig undervisning og udarbejdelse af læremateriel. Han har haft 5 dr. - oppositioner og er kontakmedlem af 6 tidsskriftredaktioner.

En samlet vurdering tilsiger, at af ansøgerne bør først og fremmest Hadenius, Nowak og Rosengren komme i betragtning. De har alle tre en større og emnesmæssigt mere varieret produktion end Gustafsson. Det samme

gælder erfaringer med planlægning og ledelse af forskningsprojekter og videnskabelig undervisning.

Af de tre bør Hadenius rangeres som nr. 3. Nowaks og Rosengrens videnskabelige produktion er væsentlig større og mere varieret m h t problemstillinger inden for emneområdet. De har også en større erfaring m h t planlægning og ledelse af forskningsprojekter, videnskabelig vejledning og undervisning og oppositioner/bedømmelser.

Nowak og Rosengren ligger på samme niveau. De er begge meget kompetente til stillingen. De er forskere med en stor og varieret videnskabelig produktion, gennemgående af høj kvalitet. De er begge (i stigende grad blevet) samfundsorienterede i deres forskning, er tværvidenskabeligt orienterede, har demonstreret evne til at samarbejde med andre forskere og har uomtvistelig solide pædagogiske kvalifikationer og erfaringer med oppositioner og bedømmelser.

Når Rosengren indstilles som nr. 1 og Nowak som nr. 2, skyldes det for det første, at Rosengrens videnskabelige produktion er mere direkte relateret til massemediernes rolle og vilkår, - til sender-, indholds- og modtagerforhold. En væsentlig del af Nowaks forskning har generelle kommunikationshypoteser og individet (modtageren) og individeffekter som udgangspunkt. Rosengrens teoretiske indsats må også bedømmes at være noget større end Nowaks. Ligeså har han arbejdet noget mere og mere direkte med problemer af relevans i forbindelse med stillingsopslags ønske om at fremme informations- og journalistuddannelsens forskningstilknytning. Han har også gjort en stor indsats m h t initiering, planlægning og ledelse af større forskningsprojekter.

Konklusionen bliver derfor:

1. Karl Erik Rosengren
2. Kjell Nowak
3. Stig Hadenius.

Köbenhavn, den 10 marts 1982.

Otto Ottesen

Bilag til indstilling fra Otto Ottesen vedr professorat i "massmedieforskning"

Litteraturliste

1. Hadenius, *Regeringsbildaren Oscar II*, (1960) 24 s Scandia
2. Hadenius, *Fosterländsk unionspolitik* (1964) 390 s
- 2a. Hadenius, *Riksdagspartier och rikspartier på 1890-talet* (1964) 15 s Scandia
3. Hadenius, *Opinion och opinionsbildning som historiska forskningsprojekt* (1967) 11 s

4. Hadenius, *Partiers beslutsprocess och tjänstepensionsfrågan* (1965) 30 s Statsvetenskaplig Tidskrift (StvT)
 5. Hadenius, *Recension av B Björklunds avhandling*, Svenska typografförbundet (1965) 8 s StvT
 6. Hadenius, Wieslander, Molin, *Sverige efter 1900* (1967) 96 s
 7. Hadenius, Seveborg, Weibull, *Socialdemokratisk press och presspolitik 1899-1909* (1968) 200 s
 8. Hadenius, Seveborg, Weibull, *The socialdemocratic press and newspaper policy in Sweden 1899-1909* (1968) 20 s
 9. Hadenius, Seveborg, Weibull, *Partipress, Socialdemokratisk press och presspolitik 1910-1920* (1970) 304 s
 - * Hadenius, Weibull, *Press radio tv, En bok om massmedia i dagens samhälle* (1970) 310 s
 10. Hadenius, *Nyheter från TT, Studier i 50 års nyhetsförmedling* (1971) 285 s
 11. Hadenius, Olsson, *Historieböckerna i det nya gymnasiet* (1971) 36 s Historisk Tidskrift (HT)
 12. Hadenius, Seveborg, Weibull, *Ny kunskap* (1972) HT
 13. Hadenius, *Riksdagen i pressen* (SOU 1972) 20 s
 - * Hadenius, Weibull, *Press radio tv* (1972) 2:a rev uppl. 360 s
 14. Hadenius, *Mediepolitiska perspektiv* (1974) Sekretariatet för framtidsforskning 11 s
 15. Hadenius, *Rapport från studieresa i Kanada* (1973) 32 s
 16. Höyer, Hadenius, Weibull, *The politics and economics of the press: A Developmental Perspective* (1975) 42 s
 17. *Svensk press, Statlig presspolitik* (SOU 1975:79)
 18. *Svensk press, Tidningar i samverkan* (SOU 1975:11)
 19. Gustafsson, Hadenius, *Svensk Presspolitik* (1976) 74 s
 - Gustafsson, Hadenius, *Swedish Press Policy* (1976) 60 s
 20. Hadenius, *Svensk och internationell massmediepolitik* (1976) 19 s
 21. *Nordiskt samarbete inom massmediaforskningen* (NÜ 1976: 33) 53 s
 22. *Forskning om massmedier* (SOU 1977:11) 106 s
 23. Hadenius, *Massmedia and the state in Sweden* (1977) 11 s
 24. *Samhällsinformationens principiella problem*, En diskussionspromemoria (1977) 125 s
 - * Hadenius, Weibull, *Massmedier, En bok om press radio och tv* (1978) 368 s
 25. Hadenius, Ringdahl: "Towards a better definition of the right to communicate". Workpap (1978)
 26. Hadenius, *Massmedier och Tredje världen* (1978) 120 s
 27. Hadenius, *Medelsvenssons tidning* (1980) 115 s
 28. Hadenius, Weibull, *Massmedier, En bok om press radio och tv* (1980) 2:a rev uppl 440 s
- Böcker markerade med stjärna finns inte med bland de fyra exemplaren. De kan dock levereras om så önskas.

* Se 28.

Till Samhällsvetenskapliga fakultetens tjänsteförslagsnämnd

Utlåtande angående sökande till tjänst som professor i massmedieforskning

"Ämnesområdet för professuren skall vara massmediernas roll och villkor i samhället. Innehavaren av tjänsten skall verka för ett tvärvetenskapligt samarbete på massmedieforskningens område samt befrämja informations- och journalistutbildningens forskningsanknytning".

Det är naturligt att, när det gäller en nyinrättad professur inom ett område utan egen ämnesmässig forskningsstradition, tillämpa en vid definition av det relevanta forskningsområdet. Uttrycket "massmediernas roll" bör således kunna avse hela den massmediala processen, alltså studier av sändare av olika slag, av mediernas innehåll, organisation och verksamhetsformer och av mediebudskapets effekter på mottagarna. Mediernas "villkor" kan gälla ekonomiska, legala, sociala etc. förutsättningar för massmedierna.

Samtidigt förefaller det uppenbart att frågeställningar, som behandlas inom detta vida område, för att äga full relevans uttryckligen måste vara anknutna till massmedierna. Annars skulle nästan all samhällsforskning kunna åberopas som en merit i detta sammanhang, eftersom de flesta företeelser i det moderna samhället har någon slags relation till massmedierna och deras roll och villkor. Den speciella mediaanknytningen understryka också av professurens benämning, "massmedieforskning", till skillnad från "masskommunikationsforskning" som det hette i det ursprungliga utredningsförslaget.

Karl-Erik Gustafsson, född 1938, har innehaft forskar- och lärartjänster i företagsekonomi i Göteborg sedan 1964 samt varit docent i företagsekonomi från 1975. Han har tillhört ett flertal handledarkommittéer inom ämnet och på senare tid även haft huvudansvaret för några doktorander; han har vidare haft många uppdrag som expert eller sekreterare i offentliga utredningar.

Av de 39 skrifter Karl-Erik Gustafsson åberopar faller vissa ämnesmässigt helt utanför professurens egentliga område. Hit hör t ex framställningar om marknadsföringen i u-länder. Av de många skrifterna om reklamfrågor måste likaledes flertalet anses vara till större delen perifera. I åtskilliga av dessa behandlas visserligen spörsmål om olika reklammedier men huvudfrågeställningen gäller vanligen reklamköparnas beslutssituation och inte reklamens betydelse för massmedierna. Redan titlarna klargör detta: Reklamen i företagets marknadsföringspolitik, Reklamen från säljarnas synpunkt, Marknadsföraren och Reklamen, Kampanjplanering-

ens principer, Företagens beslutsproblem vid införandet av tv-reklam.

Några av reklamstudierna har en annan inriktning såsom Alternativa system vid förmedling av annonser – en konsekvensanalys (1972, tillsammans med Bo Wickström) och Effekter av videoreklam på dagspressens ekonomi (1977). I den förstnämnda skriften beskrivs det dittillsvarande annonsbyråsystemet och konsekvenserna av olika alternativa system diskuterats och utvärderas; denna liksom flera andra av reklamundersökningarna bygger på studier av litteraturen, ekonomiska data – i detta fall täckande en längre tidsperiod – och på intervjuer med berörda. Undersökningen bör ha utgjort ett värdefullt underlag för beslutsfattande. Skriften om videoreklam är av enklare beskaffenhet. En lockande titel, Annonsbyråernas roll i pressens strukturutveckling 1920–1975, står för ett ekonomiskt historiskt projekt av Sverker Jonsson, här representerat av en ytterst summarisk projektplan undertecknad av bl a Karl-Erik Gustafsson.

En central insats när det gäller att belysa massmediernas "villkor" har Karl-Erik Gustafsson gjort genom sina många undersökningar av dagspresskonkurrensen och dagspressekonomin. Genom ingående studier av pressens upplageutveckling och konkurrensförutsättningar har han kunnat ersätta den tidigare teorin om upplagespiralen med en modell, baserad på graden av hushållstäckning inom utgivningsorten, som visat sig vara ett bra underlag för presstödsåtgärder.

Den grundläggande studien Presstödet och tidningskonkurrensen (1974) utfördes på uppdrag av 1972 års pressutredning. Därefter följer flera specialstudier och uppföljningar av presstödet effekter bl a på uppdrag av dagspresskommittén, i vilken Karl-Erik Gustafsson var sekreterare. Hit hör bl a Dagspressens struktur och ekonomi (1979), Stödet till dagspressen (1980) och Innehållsanalys av komplementtidningar (1980). I dessa undersökningar analyseras närmare de olika presstödsformernas förutsättningar och effekter och resultaten kan senare användas för ytterligare förfining av presstödet. För utformningen av det internationellt sett unika svenska presstödet har Karl-Erik Gustafssons undersökningar varit av väsentlig betydelse.

Aftonbladet på kvällspressmarknaden 1940 – 79 är ett presshistoriskt arbete, i vilken denna tidningens upplageutveckling och redaktionella policy analyseras med användande av jämförelsematerial främst från Expressen. Svensk presspolitik behandlas översiktligt i flera skrifter på olika språk (utgivna under perioden 1976–1981). Vidare redovisas flera projektplaner rörande kvällspressens utveckling i de nordiska länderna, dagspressens marknadsförutsättningar på 1980-talet, rörande teledata (flera projekt) och tidskrifter. Vad som

här presenteras är främst allmänna riktlinjer för undersökningar, vissa litteratursammanställningar och vissa preliminära resultat.

Såsom framgår av denna översikt har Karl-Erik Gustafsson i åtskilliga skrifter behandlat massmedierna och deras villkor. I första hand framstår han som en kvalificerad och framgångsrik utredare. Han samlar in, bearbetar och presenterar sitt material på ett skickligt sätt. Hans resultat och förslag på det centrala presstödsområdet har visat sig användbara vid utformningen av allmänna riktlinjer som, inom ramen för de givna målen, minimerar de skönsmässiga avgörandena. Bakom denna prestation – att utforma ett riktat presstöd så att det blir både effektivt och, i det aktuella läget, i huvudsak automatiskt verkande – ligger givetvis en ingående kännedom om tidningsmarknaden och dessa mekanismer.

Att dessa massmediestudier till stor del utförts i samband med utredningsuppdrag påverkar inte i och för sig deras vetenskapliga värde. Vad som däremot från vetenskaplig synpunkt utgör en begränsning i Gustafssons produktion är bristen på teoranknytning eller generalitet i resonemang och resultat. Han rör sig hela tiden på ett slags "här och nu"-nivå. I den allra sista återopade skriften, projektet "Massmediekoncentrationens effekter – lägesrapporter" (1981) finns det en ansats till ett mera principiellt resonemang i samband med en kritik av massmediekoncentrationsutredningen.

Stig Hadenius, född 1931, blev docent i historia vid Uppsala universitet 1964 och docent i statskunskap vid Göteborgs universitet 1965 samt universitetslektor 1969. Från 1980 är han chefredaktör vid tidningen Västgöta-Demokraten. Han har fungerat som handledare för doktorander vid statsvetenskapliga institutionen i Göteborg, han har tagit många initiativ till uppsatsserier på grundutbildningsnivå som ingått som delar i forskningsprojekt, och han har, tillsammans med Lennart Weibull, utgivit en kursbok, Massmedier, som under ett årtionde i successivt omarbetade editioner utgjort ett standardarbete inom olika ämnen och på olika nivåer. Stig Hadenius har varit enmansutredare samt sekreterare, expert och sakkunnig i många utredningssammanhang.

Om Stig Hadenius avhandling, Fosterländsk unionspolitik (1964), kan sägas att – om man bedömer varje enskilt specimen i denna konkurrens i sin art – inget annat arbete kan göra anspråk att placeras framför detta. Avhandlingen handlar emellertid endast till en mindre del om massmedieforskning. Den centrala frågeställningen gäller första kammarens majoritetspartis förhållande till unionsfrågan. Att pressmaterial i stor utsträckning används som källa för att belägga olika partirepresentanters åsikter räcker, i enlighet med vad som inledningsvis sagts, icke för att göra presstudierna till mass-

medieforskning. Till detta forskningsområde hör där-
emot åtskilliga viktiga inslag i skriften, där presskam-
panjer, broschyrtgivning och politikernas relationer och
aktiviteter i förhållande till pressen behandlas.

Efter övergången till ämnet statskunskap har Stig Ha-
denius vetenskapliga forskning väsentligen gällt mass-
medierna. Hans första två skrifter, utgivna tillsammans
med Jan-Olof Seveborg och Lennart Weibull, behandla-
de socialdemokratisk press och presspolitik under perio-
den från sekelskiftet och fram till 1920 (1968, 1970).
Undersökningarnas tyngdpunkt ligger i en genomgång
av centrala och lokala protokoll, räkenskapsböcker,
brevsamlingar etc. Härtill har också fogats punktvis ge-
nomförda systematiska analyser av tidningarnas inne-
håll och jämförelser görs med partiets utveckling, bor-
gerliga tidningar etc. Också begreppsbestämningar och
analysramar diskuteras. Även om analyserna ibland är
ganska enkla, representerar dessa undersökningar som
helhet både metodiskt och ämnesmässigt ett nytt grepp.
Huvudlinjerna i socialdemokraternas presspolitik under
genombrottskedet får en klarläggande och mångfacet-
terad belysning.

Uppslaget att kombinera traditionellt historiskt käll-
materialet med innehållsanalyser genomföres i full skala i
Nyheter från TT, Studier i 50 års nyhetsförmedling
(1971). I denna stora undersökning behandlas TT:s till-
komstshistoria och senare utveckling, dess organisation,
dess förhållande till internationella och andra nationella
nyhetsbyråer och dess funktion som nyhetsförmedlare.
Genom en mångfald innehållsanalyser av TT-materialet
och av olika tidningar kan effekten avläsas av den reda-
tionella policy som TT under olika tider följt. Särskilt
framträder problematiken förbunden med TT:s ställ-
ning som förmedlare av officiella nyheter. Från disposi-
tionssynpunkt saknas en sammanfattning av de många
delstudierna. Som helhet utgör denna skriften en origi-
nell och värdefull forskningsinsats.

I den senaste presshistoriska studien, Medelvensons
tidning (1980), en undersökning av Aftonbladet under
1930-talet, har innehållsanalyserna och annat tabellma-
terial försts över till noterna. I lättillgänglig form ges en
bred, synpunktsrik och nyanserad skildring av Aftonbla-
dets utveckling under en period av redaktionellt nyda-
ningsarbete och rekordartad upplageexpansion.

Bland mindre undersökningar må nämnas Riksdag-
en i pressen (1971) Historieböckerna i det nya gymna-
siet, tillsammans med Claes-Olof Olsson (1971). Till de
sålunda redovisade arbetena fogas ett antal skrifter, som
med hänsyn till frågeställningar och metoder, mera är av
allmänt utredande karaktär: Rapport från studieresa i
Kanada (1973), Samhällsinformationens principiella
problem (1977) och Massmedier i tredje världen (1978).
Även ett översiktsarbete som Svensk presspolitik (1976)
kan här nämnas.

Stig Hadenius har såsom sekreterare respektive en-
mansutredare producerat flera betänkanden av betydelse
i detta sammanhang såsom Svensk press (1972 års
pressutrednings huvudbetänkande, 1975), Nordiskt
samarbete inom massmedieforskningen (1976) och
Forskning om massmedier (1977). Särskilt finns det skäl
att framhäva sekreterarens insats i det förstnämnda be-
tänkandet, med dess formulering av de grundläggande,
av riksdagen senare fastslagna målen för svensk mass-
mediepolitik.

Som massmedieforskare är Stig Hadenius i första
hand historiker. Genom att kombinera traditionell his-
torisk metod med bl a systematisk innehållsanalys har
han på ett intressant sätt kunnat vidga ramen för den
mediehistoriska forskningen. Läroboken om massme-
dieerna är en pedagogisk merit och ger i sina olika
upplagor också vittnesbörd om en orientering rörande
andra forskningsmetoder inom medieområdet. Ifråga
om "annan skicklighet av betydelse för tjänsten" måste
Stig Hadenius anses ha betydande meriter.

Kjell Nowak, född 1934, avlade doktorsexamen i före-
tagsekonomi 1972 vid Handelshögskolan i Stockholm.
Samma år antogs han som docent vid högskolan och
erhöll en forskartjänst i masskommunikation vid rådet
för samhällsforskning. Han innehar numera en fast
tjänst som forskare vid Humanistisk-samhällsveten-
skapliga forskningsrådet med uppgift att vara förestån-
dare för Centrum för masskommunikationsforskning
vid Stockholms universitet. – Vid Handelshögskolan
har Nowak haft omfattande forskarhandledning med
flera disputationer i anknytning till egna forskningspro-
jekt.

Kjell Nowak har i hög grad sysslat med studier av
kommunikationseffekter och det finns anledning att in-
ledningsvis återge vad han själv säger om olika slags
forskning på detta område (Mikro-Makro, tur och retur,
1980):

Först kan man särskilja den forskning och de teorier
som, utan att specifikt referera till massmedier eller
masskommunikation, handlar om människor som an-
vändare av information eller om beteende i kommunika-
tionssituationer. Hit hör i själva verket det allra mesta av
teoribildningen inom den s k effektforskningen, åtmins-
tone fram till 1970-talet. – – – Det allra mesta av
denna effektforskning har inte haft någon teoretisk refe-
rens till massmedier. – – – Denna sorts effektteorier
kan principiellt skiljas från dem som tar sin utgångs-
punkt i massmedierna, och som utvecklas direkt på
grundval av data om människors kontakter med medier,
om mediernas innehåll om publikens reaktioner på detta
osv. – – – En tredje kategori av effektteori är den som
har sitt ursprung i ett intresse för en bestämd social
process eller företeelse, och som söker analysera mass-
mediernas inverkan på denna. (Sid 5–7)

Kjell Nowak har redovisat många egna empiriska undersökningar (19 forskningsrapporter), han har skrivit åtskilligt om andras forskningsresultat och diskuterat många teorifrågor i anslutning härtill. Helt allmänt kan man konstatera att Kjell Nowaks tidigare forskning främst var inriktad på prövning av teorier av det förstnämnda slaget, medan anknytningen till massmediefrågeställningar så småningom blir allt mera framträdande. I det följande omnämns separat endast ett urval av dessa skrifter.

De första redovisade empiriska undersökningarna gällde Direkt och indirekt generalisering av attitydförändringar (1967) och Effekter av skrämselfpropaganda (1967). I ett översiktsarbete om Masskommunikation och åsiktsförändringar (1966) lämnas en instruktiv översikt av olika psykologiska teorier samt egna och andras experiment belysande kommunikationseffekter. Nowak diskuterar inte i detta sammanhang mediaproblem. Detsamma kan sägas om det elaborerade experimentet i naturlig storlek med användande av två kanaler i Sveriges Radio, som utgör hans doktorsavhandling och som inleds med en lång kritisk analys av laboratorieexperimentens svagheter (1972). En omfattande rapport i fyra delar om Studiecirklar om u-landsfrågor (1976) har också mycket begränsad anknytning till massmedieforskning.

Redan i en tidig, översiktlig framställning av Masskommunikationsforskning i Sverige (1963) redovisas emellertid många massmediestudier. I Massmedia och företagen (1972) har Kjell Nowak skrivit en inledning och en avslutande diskussion av resultaten, medan själva undersökningen genomförts och redovisats av Björn Fjaestad. En liten men förebildligt klart presenterad studie, tillsammans med Lilian Nowak, handlar om TV viewing and exposure to information content as a function of available time and perceived gratification (1975). Den senaste stora undersökningen behandlar reklamen i veckopressen och ingår som en delstudie i Kulturindikatorprojektet. I en ännu ofullbordad slutrapport (Nowak och Andrén 1980) diskuteras olika perspektiv på reklamen – som en spegel av samhället och som en samhället påverkande symbolmiljö – och olika tolkningar av resultaten redovisas utan bestämda slutsatser om reklamens roll. I ett tidigare papper (Andrén och Nowak 1978) Gender Structures in Swedish Magazine Advertising 1950–1975 är framställningen mera marxistiskt färgad och resultaten mera entydiga: veckopressreklamen är ett aktivt instrument för kvinnoförtryck.

Åtskilliga av de 28 större och mindre skrifter som Kjell Nowak förtecknar under rubriken Översikter och teoretiska analyser behandlar på ett skarpsinnigt sätt frågor om kommunikation och påverkan i psykologiska termer. Ett stort upplagt projekt om Kommunikation på

kontor (1979) kan man tveka om vart det skall föras. Ett ökande antal av dessa skrifter har emellertid blivit massmedieorienterade. I redovisningen för sin vetenskapliga produktion skriver Nowak att under senare delen av 1960-talet mötte den experimentella socialpsykologin kritik på såväl på metodologiska som moraliskt-ideologiska grunder. Nowaks intresse orienteras nu mot temat om den ojämna fördelningen av kommunikativa resurser och effektstudierna inriktas mot "kognitiv aktivering". I stället för av en strikt teorianknuten diskussion domineras nu många skrifter av mera allmänt resonerande inslag; kritik och begreppspreciseringar förekommer emellertid också.

Av Nowaks empiriska forskning faller således större delen in under den kategori som enligt det inledningsvis återgivna resonemanget "inte haft någon teoretisk referens till massmedier", medan det i övriga skrifter i stort sett råder balans mellan massmedieanknutna frågeställningar och andra. Den direkt massmedieinriktade forskningen måste bedömas som den centrala med hänsyn till föreliggande tjänst; övrig forskning blir meriterande på ett mera indirekt sätt.

Nowak är en skicklig forskare som behärskar både empiri och teori. Teoretisk överblick, medveten forskningsstrategi och behärskning av olika forskningstekniker, särskilt experimentell teknik, karakteriserar honom. Det starkaste positiva intrycket i dessa avseenden ger hans tidigare, psykologiskt inriktade undersökningar. I de massmedieinriktade studierna blir stundom teoriramen mera vag i sina konturer. Han redovisar t ex marxistiskt färgade teorier utan att göra dem till sina men också utan att klargöra sin egen ställning.

Det sagda förtar dock icke det positiva helhetsintrycket av Kjell Nowaks massmedieinriktade forskning.

Karl Erik Rosengren, född 1932, fil. dr. och docent i sociologi 1968, universitetslektor i samma ämne från 1970- innehavare av forskartjänst i kommunikationssociologi vid Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (1975-). Han har handlett ett stort antal forskarstuderande fram till doktorsexamen och haft olika utredningsuppdrag m m.

Karl Erik Rosengrens vetenskapliga produktion – drygt 50 nr redovisat – har en klar massmedieinriktning. Till de få undantagen hör bl a en bok om Victoria Benedictsson, en lärobok i sociologisk metod och en socialantropologisk uppsats. Rosengren, som gått över till ämnet sociologi från litteraturhistoria, skrev sin doktorsavhandling om Sociological aspects of the literary system (1968), där omnämmanden av andra författare i litterära tidningsrecensioner behandlas. Rosengren går här liksom i sitt senare författarskap mycket systematiskt tillväga: han startar i befintlig teori, diskuterar

metodfrågor, och hanterar olika undersökningstekniker på ett insiktsfullt sätt. Arbetet utgör otvivelaktigt en originell litteratursociologisk insats; vad som kan inge en viss tvekan är den ämnesmässiga relevansen. Rosengren har fullföljt denna undersökning i *Literary climate* (1981) som utgör hans eget speciella bidrag till Kulturindikatorprojektet. Här förs de tidigare analyserna vidare, både tekniskt och innehållsligt, och resultaten blir mer intresseväckande.

En väsentlig del av Rosengrens forskning har gällt nyhetsförmedling. Särskilt har Rosengren riktat uppmärksamheten på skillnaden mellan extra och intra mediadata. Det är självfallet inte så att Rosengren är ensam om insikten att det finns en värld utanför mediernas, men han har rätt i att jämförelser med andra data än mediadata ofta ger ett väsentligt tillskott till undersökningar av ett visst mediums innehåll. Ett sådant exempel utgör hans granskning av en av undertecknad utförd undersökning (1976). I andra fall, Riksdagen i pressens spegel (1974), förefaller arbetsinsatsen att jämföra långa debattprotokoll med korta debattreferat knappast ge full lön för mödan. Det råder emellertid ingen tvekan om att Rosengren genom sitt insisterande på användningen av extra mediadata, sina illustrativa exempel och sin kritik av vissa slutsatser, grundande enbart på interna mediejämförelser, gjort en bestående och uppmärksam insats.

Bland andra intressanta undersökningar som Rosengren genomfört må nämnas studien av den imaginära Barsebäckskatastrofen, dess behandling i media (1974) samt nyhetsspridningen i Sverige kring Apollo 13. I många artiklar behandlas massmedieteoretiska frågeställningar med stor sakkunskap. Åtskilliga av Rosengrens arbeten har översatts till olika språk och ett tecken på internationell uppskattning är bl a att han fått flera uppdrag att redigera internationella skrifter på massmedieområdet.

Rosengren är initiativtagare till ett stort tvärvetenskapligt projekt om kulturindikatorer, Svensk symbolmiljö 1945–1975. Det är betecknande att han startar detta projekt inte främst för att pröva några egna nya idéer utan snarare därför att han känner ett slags ansvar för vad han bedömer vara ett nytt och väsentligt forskningsområde. Forskningsstrategin är också speciell: de samlade experterna från olika fack startar inte med att först närmare utarbeta en gemensam föreställningsram utan ger sig snabbt in på olika fallstudier. Man kommer på detta vis fortare igång samtidigt som uppgiften att sammanväga och generalisera resultaten blir svårare. – Tillsammans med Sven Windahl driver han sedan åtskillig tid tillbaka ett forskningsprogram kallat Mediapanel, där massmediernas och främst TV:s långsiktiga inverkan på barn och ungdom studeras. Projektet startades med

utgångspunkt från ganska speciella psykologiska teorier men har utvecklats till ett brett upplagt försök att urskilja bestående medieeffekter och särskilja dem från andra inflytanden.

Karl Erik Rosengren har ägnat nästan hela sin tid som forskare åt massmediestudier. Han har arbetat med många olika slag av forskningsuppgifter och tillämpat många olika metoder. Hans behärskning av den vetenskapliga litteraturen är påfallande god. Hans strikt metodiska – studom lätt mekaniska – sätt att arbeta har i det föregående belysts. Vad som främst imponerar hos Rosengren som forskare är allvaret i intentionerna, viljan att ta upp relevanta frågor och den tekniska skickligheten.

Sammanfattning och förslag. Enligt min bedömning är det tre sökanden, Stig Hadenius, Kjell Nowak och Karl Erik Rosengren, som i första hand bör komma ifråga för professuren i massmedieforskning; Karl Erik Gustafssons insats är i olika avseenden mer begränsad.

Vad först den pedagogiska skickligheten beträffar måste som forskarhandledare Nowak och Rosengren ges företräde, sannolikt med ett visst extra försteg för Rosengren. Båda har varit påtagligt ambitiösa och framgångsrika handledare. Som läromedelsförfattare i detta sammanhang finns det skäl att särskilt nämna Hadenius insats. Vad sedan gäller annan än vetenskaplig och pedagogisk skicklighet måste Hadenius, genom sina viktiga utredningsuppdrag och sina praktiska erfarenheter av arbete i pressen, otvivelaktigt anses ha de största kvalifikationerna.

Tyngst väger de vetenskapliga meriter som visats genom egen forskning. Här är genom sin forskningsinriktning Nowak och Rosengren lättast jämförbara. Teoretiskt, metodologiskt och empiriskt är båda väl kvalificerade. Skulle man låta Nowak tillgodoräkna sig hela sin kommunikationsforskning för denna tjänst, vore skillnaden mellan honom och Rosengren liten. Jag skulle dock vara benägen att ge Rosengren företräde, därför att han tycks mig äga ett större mått av originalitet och självständighet i sin forskning. Som jag emellertid tidigare framhållit måste en väsentlig del, och den kvalitativt mest övertygande delen, av Nowaks forskning anses vara perifer i förhållande till professurens ämnesområde. Med den förutsättningen blir avståndet mellan Rosengren och Nowak stort.

Det är svårare att jämföra Hadenius och de båda övriga, eftersom han i första hand är historiker. Fäster man särskilt avseenden vid teorifrågor och empiriska metodfrågor, måste en historiker vid jämförelser med psykologiskt eller sociologiskt inriktade samhällsvetare nästan alltid komma till korta. Principiellt bör det dock vara möjligt att meritera sig för föreliggande tjänst ge-

nom enbart traditionell massmediehistorisk forskning; massmediernas roll och villkor kan belysas också historiskt. Härtill kommer i Hadenius fall att han vidgat den metodologiska arsenalen utöver den traditionellt historiska och därigenom kunnat göra en nyskapande insats. Det finns också vissa teoretiska inslag i hans forskning och belägg för en allmän orientering inom det massmediala forskningsområdet. När jag likväl anser mig börja placera Hadenius efter Rosengren, tar jag hänsyn till den samlade forskningsinsatsen på massmedieområdet och till den berömvärda energi och konsekvens med vilken Rosengren fullföljt olika forskningsuppdrag, också genom planering och ledning av forskning. Däremot anser jag att Hadenius mediehistoriska forskning väger tyngre än Nowaks forskningsmeriter för denna professur.

Jag uppför alltså de sökande i följande ordning:

1. Karl Erik Rosengren
2. Stig Hadenius
3. Kjell Nowak

Göteborg den 16 mars 1982

Jörgen Westerståhl

Implementationsforskning. En litteraturoversikt

Inledning

Genomförandefasen har alltmer kommit att uppmärksammas i studier av policyprocessen. Främst i USA har under 70-talet ett betydande antal studier gjorts av vad som händer med ett politiskt beslut, sedan den fas som representerar det formella beslutsfattandet avklarats. Intresset för genomförande eller, som det också kallas, implementation av beslut utgör en vidareutveckling av 60-talets fokusering på utvärderingsforskning i USA.¹ Dessförinnan var policyanalysen främst inriktad på att studera planering och beslutsfattande. Intresset för genomförande och utvärdering innebar att analysen utvidgades till att också omfatta de delar av administrationen som omsätter fattade beslut i praktisk verksamhet och den eventuella effekten av sådan verksamhet.

Studier av genomförandefasen visar att politiska beslut ofta blir föremål för omformulering och förändring under genomförandet. Detta faktum blir till ett argument för att inkludera denna fas i policyanalysen, ett argument som av Lindblom formuleras på följande sätt:²

"Most, perhaps all, administrative acts make or change policy in the process of trying to implement it. For all

such acts we must analyze implementation as part of policy-making."

Andra författare menar att beslut inte bara förändras i genomförandefasen, utan att det är de byråkrater eller tjänstemän som i det sista ledet verkställer fattade beslut som är de egentliga beslutsfattarna i policyprocessen.³

Både Lindbloms försiktiga utsaga om genomförandefasens betydelse och de mera radikala utsagor, som egentligen förordar att policyprocessen vänds upp och ned, talar för att studiet av genomförande är nödvändigt för att öka vår kunskap om politiskt beslutsfattande. Detta gäller speciellt om vi ger begreppet *beslutsfattande* en vidare betydelse, dvs till att omfatta inte bara fattandet av det formella beslutet utan också möjligheten att genom offentlig verksamhet påverka den sociala verkligheten.

Vad är genomförande?

Om policyprocessen indelas i kronologiska faser, ligger genomförande mellan formellt beslut och utvärdering.⁴ En utförlig beskrivning ges i följande citat:⁵

"Implementation (. . .) starts with the development of program guidelines or design specifications; moves to what may be a quite lengthy stage of trying to work through a myriad of technical, administrative, staff, and institutional problems that confront a new activity; and ends when the experiment is deemed ready to test or when the nonexperimental activity is judged fully operational."

Genomförandet omfattar således ett besluts omvandling till praktisk verksamhet genom en rad administrativa åtgärder. Gränsen mellan beslut och genomförande kan också dras genom att man identifierar de aktörer som är beslutsfattare och de som är verkställare. Naturligtvis är en sådan distinktion mellan beslut och genomförande endast teoretisk och motsvaras inte i verkligheten av en skarp gräns mellan de båda områdena.

Vilka aktörer som uppfattas såsom beslutsfattare respektive verkställare beror på vilken nivå inom organisationen man inriktar sig på. När fokuseringspunkten flyttas, t ex nedåt i en struktur, blir de tidigare verkställarna beslutsfattare.

För att närmare specificera gränsen mellan genomförande och utvärdering, kan termerna "input", "output" och "outcome" användas.⁶ Här är "inputs" beståndsdelar av ett program och inbegriper förutom specifikationer också både mänskliga och materiella resurser. "Output" är den förändring av organisationen som åstadkomms genom förändringar i "input" och andra faktorer. "Outcome" används för att beskriva de förändringar av status eller i beteende som programmet för